

OCENE – ZAPISKI – POROČILA – GRADIVO

TINE LOGAR (11. 2. 1916–24. 12. 2002)
Beseda na žalni seji SAZU 7. 1. 2003

Na božični večer preteklega leta je v sedeminosemdesetem letu umrl naš dolgoletni član, akademik in redni profesor ljubljanske univerze doktor **Tine Logar**. Na silvestrovo se je k zadnji poslovitvi od njega zbrala velikanska množica učencev, sopotnikov in spoštovalcev; bržkone ni bilo med njimi nikogar, ki ga tiste trenutke ne bi spremljal spomin na njegovo človeško ljubeznivost in otroško čisto poštenje; toda najbrž tudi nikogar, ki ne bi v sebi nosil globokega spoštovanja do njegovega znanstvenega in raziskovalnega dela: profesor Logar je ob Franu Ramovšu že zdavnaj obveljal za utemeljitelja moderne slovenske dialektologije in izjemnega poznavalca zgodovine slovenskega jezika. Povrhu je na ljubljanski slavistiki skozi trideset let svojega profesorovanja v strokovno delo uvedel na stotine študentov; tam in na SAZU je kot mentor sooblikoval na desetine magistrstov in doktorjev; kot eden vodilnih sodobnih slovenističnih jezikoslovcev je slovenistiko zastopal v mnogih mednarodnih delovnih in organizacijskih ustanovah, predaval na številnih univerzah. 1965 je ustanovil poletni *Seminar slovenskega jezika, literature in kulture*, mu predsedoval in z nekaj drugimi navdušenci zanj delal vse, od kurirskih poslov in ciklostilnega razmnoževanja predavanj naprej. Seminar se je hitro uveljavil in ob kasnejšem simpoziju *Obdobja ter Šoli slovenskega jezika za tujce* postal ena glavnih ustanov za širjenje znanja o Sloveniji v svetu oziroma za tako imenovano promocijo slovenstva. Delo zanj so že zdavnaj prevzeli novi rodovi, toda duh, ki ga vodi, je še zmeraj tisti, ki ga je vanj pred štirimi desetletji zasadil akademik in profesor Tine Logar. Ta čas se je skozenj zvrstilo več tisoč slovenistov ali vsaj slovenističnih kandidatov z vsega sveta in sleherni od njih je poslej obveščevalec o slovenski kulturi, če že ne njen poslanik in glasnik v širnem svetu. – Množica, ki se je na silvestrovo zbrala k zadnjemu slovesu od Tineta Logarja, so bili torej skoraj vsi otroci njegove misli, znanja, duha in ne nazadnje tudi človeške ljubeznivosti; po svoje je molče pritrjevala Prešernovemu prepričanju o neizogibnosti slehernega človeškega konca in o neumrljivosti dela, ki ga živi opravimo za človeštvo.

V najbolj skromnih obrisih je bilo življenje našega akademskega tovariša tako:

Rodil se je 1916 v številni, narodno izjemno zavedni horjulski družini; prav to globoko vcepljeno slovenstvo ga je vodilo pri skoraj vseh pomembnejših življenjskih odločitvah, tudi ko se je odpravil študirat slavistiko na ljubljansko univerzo. Kot študent je najprej kazal zanimanje za literaturo in objavljal poročila o različnih knjižnih dogodkih, potem pa ga je njegov profesor in mentor Fran Ramovš pridobil za jezikoslovje in poleti 1941, že po okupaciji, malo manj kot izsilil od njega dokončanje disertacije o horjulskem govoru; profesor se je v tistem zagatnem in usodnem času zbal, da morebiti zlepa ne bo več mogoče doktorirati na slovenski univerzi. Istočasno se je Tine Logar, suplent na škofijski gimnaziji v Šentvidu, vključil v OF in bil kmalu potem aretiran in interniran v Italiji. Tu se je kasneje, 1944, pridružil NOV, urejeval časopis za prekomorske borce ter vodil tiskarno vrhovnega štaba NOV, bil kasneje premeščen v Beograd, dodeljen državni založbi, toda že 1945 imenovan za šefa kabineta na ministrstvu za prosveto pri Ferdu Kozaku. Ob začetku leta 1947 so ga premestili na SAZU, kjer je kot sodelavec služboval do 1958 in se pripravljaj na znanstveno kariero, vmes pa ne kriv ne dolžen skupaj s svojimi brati »odslužil« leto dni Golega otoka. – 1959 je bil izvoljen za docenta, 1962 za izrednega in 1967 za rednega profesorja na ljubljanski filozofski fakulteti, bil tam v letih od 1964 do 1970 prodekan in dekan ter dlje časa predstojnik slavističnega oddelka; po upokojitvi mu je ljubljanska univerza podelila naslov zaslužni profesor. 1972 je bil izvoljen za dopisnega in 1981 za rednega člana

SAZU; štiri leta je vodil njen razred za filološke in literarne vede, 1986 so ga kot dopisnega člana sprejeli v JAZU. Kot član je s pomembno strokovno avtoriteto sodeloval v medakademijem odboru za jugoslovanske dialektološke atlase, v redakciji slovanskega lingvističnega atlasa pri mednarodnem slavističnem komiteju v Moskvi, predvsem v fonetski sekciji tega atlasa, ki jo je tudi vodil. Z dialektološkimi raziskavami je sodeloval na večini slavističnih kongresov in strokovnih zborovanj doma in po svetu, kot gost pa predaval na evropskih univerzah od Dunaja in Moskve do Osla in Amsterdama.

Bil je naravnost legendarno znamenit kot terenski zapisovalec slovenskih govorov od madžarske do italijanske, od avstrijske do hrvaške meje in seveda tudi vseh poglavitnih narečnih govorov Slovencev za mejo. Peš ali s kolesom je prekrizal brezštevilne slovenske kraje, tudi najbolj zakotne zaselke, in z vprašalnikom, ki ga je zasnoval še njegov mentor profesor Ramovš, štel pa je 800, s podvprašanji okoli 2500 vprašanj, zbral velikanski podatkovni sklad, ki je sčasoma narekoval nekatere bistvene spremembe in dopolnitve tiste podobe slovenskih narečij, kakršno je sestavil Fran Ramovš. V tej zvezi je izdelal okoli 200 razprav, ki predstavljajo temelj za *Slovenski lingvistični atlas*, osem najbolj tipičnih pa je pripravil za *Slovenski lingvistični atlas*; najpomembnejše med njimi razčlenjujejo sisteme dolgih vokalnih fonemov v slovenskih narečjih, konzonantske sisteme, dialektično podobo Pohorja, govore na Pivki, slovenske govore v Istri in njihovo genezo, slovensko dialektično metatonijo, diftongizacijo in monoftongizacijo v slovenskih narečjih, slovenske dialekte kot temeljni vir za rekonstrukcijo razvoja slovenskega jezika. Razložil je kraško narečje kot sekundarno, nastalo po prekrivanju beneško-briške narečne osnove z notranjskimi narečnimi elementi; podrobno je opisal starinske zilske govore v Zgornjesavski in Kanalski dolini; na novo je zapisal rezijanske govore, razložil genezo govorov ob zgornji Kolpi in v Istri in mnogo drugega. Akademik Bezljaj je sintetično tehtnost njegovih raziskav povzel v trditev, da je po Logarju slovenska narečna podoba ob vsej raznolikosti in zamotanosti mnogo preglednejša; zelo jasno se namreč vidi, kako se je slovensko narečno stanje razvilo iz dvoje prvotnih narečnih baz, severozahodne in jugovzhodne. – Od samostojnih publikacij je treba omeniti njegovo knjigo o slovenskih narečjih (1975), soustvarjalsko pa vsaj še *Slovenska krajevna imena* (1985), prav tako monografijo *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenim lingvističnim atlasom* (1981) in *Slovenski lingvistični terminologijo* (1971). – Izjemno so ga zanimala nekdanja stanja govorjene slovenščine; narečja so mu bila pogosto zanimiva kot pot do njih, še posebej potem, ko je osuplo ugotovil, kako so nekdanje, celo prastare, tudi tisoč let stare upravne ali cerkvene meje vztrajale do dandanašnjih dni kot ločnice med govori. S to plemenito radovednostjo se je udeležil tudi zadnjega kritičnega prikaza Brižinskih spomenikov in za radio posnel njihovo najverjetnejšo govorno podobo. Danes se iz njegovih ust slišijo ti tisoč let stari govorni obrasci kot starodavna molitev in zaobljubljenost slovenskega jezikoslovca, ki je našemu jeziku posvetil vse življenje in ki je imel ta jezik skorajda religiozno rad.

Bil je slejkoprej prepričan, da so narečja kot jezik v različnih govornih oblikah najintimnejši izraz narodnega značaja in razmer, v katerih je ta narod živel. Nekako latentno je v njem živela predstava svojevrstne adaptacije desosirovskega ločevanja med jezikom in govorom, zdaj seveda skupinskim, narečno individualiziranim, jezikovno in narodno pa najpristnejšim. Spominjam se, s kolikšno zadrego in nelagodnostjo mi je ob priložnosti pravil, da s prvim pogledom na kmetiji, ki jo zapisovalsko obiše, ugotovi, ali so bili predniki lastnikov tirolski priseljenci ali pa Slovenci od nekdanj; »tirolske« kmetije, zdaj že zdavnaj popolnoma slovenizirane, so mnogo čistejše in urejenejše. Prosil me je tudi, naj tega ne pripovedujem okrog, še najmanj študentom – in tudi zdaj grešim s to omembo zoper njegov spomin samo zato, da povem, kolikšna zvestoba slovenstvu ga je vodila; celo v najpreprostejših rečeh. Tudi o Golem otoku ni hotel skoraj nikoli govoriti, ker se mu je zdelo, da bi s tem mazal spomin na narodnoosvobodilni boj in njegovo veličino: zaprli in mučili so ga njegovi nekdanji soborci, ki so vendar v najhujših časih za

slovenski narod in njegovo svobodo tvegali vse; ni hotel razlikovati med njihovim nekdanjim junaštvom in povojno ovajalsko pritlehnostjo.

Zdaj je njegova življenjska pot končana; prehodil jo je častno in ustvarjalno, povsem tako, kot je v nekoliko naivnem, starinskem načinu v prvem mentorskem protokolu napovedal Fran Ramovš: »Rezultat študija dr. Tineta Logarja upravičuje dobro nado in sem ž njim povsem zadovoljen.« Mi, njegovi sodelavci, tovariši in učenci pa žalujemo za njim s slovesnim in hvaležnim ponosom, da nam je čas dal prepotovati skupaj z njim dovršen del življenjske poti; kajti v mnogočem je res, kar je zapisano v bibliji, da je namreč pot pomembnejša od cilja. Sopotniki smo bili od blizu deležni njegove plemenitosti; in s tem tudi njegovega cilja.

Dovolite mi, da ob koncu te žalne seje v imenu našega razreda za filološke in literarne vede izrečem sožalje vsem njegovim najbližjim, ki jih je imel rad s sebi lastno zvestobo in jim takšno zvestobo tudi zapustil kot najdragocenejšo dediščino.

Matjaž Kmecl
Filozofska fakulteta v Ljubljani

